

ИСТОРИЯ, МИТОЛОГИЯ, ДОКУМЕНТИ

Стефан Чурешку

I. История и документи

Предавано от поколение на поколение като тайнствено познание, уменията да се пише текст за старината изисква познаване на неподправените първични данни или, както се наричат на езика на самата наука – извори. Изворите (по аналогия с чистата вода) са в състояние да разкажат допълнителни неща на наблюдателния историк, умеещ да ги тълкува правилно и с познание. Уменията да се съчетават дати и факти в благоприятна връзка остава определящо при изясняването на старо документално съобщение. Проговорилият изворов материал не се обезценява с времето, защото културният характер на данните в книжовния извор позволява в един познат вече текст да се появяват непрекъснато нови интерпретации (тълкувания). Съчетаването на писмени, устни, предметни, езикови и други данни възстановява желаната картина на отминалото. Естествено тук под думата “желана” не трябва да се разбира цялостна, а по-скоро достоверна историческа рисунка. Цялостният живот на старите цивилизации може да бъде възстановен само при условие че днешният човек се озове в тяхното ежедневие. А дори римската археология не е в състояние да възстанови отминалия всекидневен живот, макар в голяма степен да се доближава до него. Дори при такива запазени археологически обекти като потопения в лава Помпей археологическата наука успява само да се докосне до ежедневието, без да го възстанови в абсолютна пълнота.

Фрагментарността на първоначалния изворов материал е главната трудност при историческите заключения и именно частичността на свидетелствата прави прибързаните и крайни научни изводи несигурни. Затова без силата на прозрението мъчно се доказват

каквито и да било логически построения независимо от стилового майсторство на своя автор. Защото верността при логиката изисква достатъчно малка част от данни, за да бъдат извършени надеждно необходимите логически операции, водещи до сигурно разрешаване на случая. При условие че тази достатъчно малка част липсва, тогава логическите, рационалните и въобще разумните заключения не могат да бъдат осъществени. Частичността на изворовите данни, тяхната отдалеченост във времето и често пъти липсващите обяснителни бележки за това какво точно разбира авторът под дадено име или събитие, се затруднява още повече от различните езици на текста. Преводът на документа е от особена важност, защото изкривяването дори и на една буква от изречението води понякога до коренна промяна на смисъла му.

Прието е преводът на известието да се тълкува според запазеня исторически смисъл на известието, съпоставено изначално с други подобни сведения, с откъслечни сведения в други пълни документални текстове, а после и най-накрая с откъслечни надписи от колони, монети и др. Когато изследвачът използва изображения върху предмет, който се намира в логико-културна връзка с превода на средищния исторически документ, той неминуемо следва да бъде привлечен при обяснението. Но материалните останки от миналото без успоредици в писмените свидетелства лесно се превръщат в инструмент на манипулацията. Предметът е безмълвен и мъртъв без човешката абстракция, на която той служи. Образът или символът върху предмети от старите времена поради мълчанието си позволява на историка или археолога разностранни тълкувания, твърде често плод на личната му фантазия и отразяващи друга историческа действителност. Особено опасното сравнение по аналогия води до там, щото се сравняват тихоокеански цивилизации от новия свят с писмени култури от старинни огнища на цивилизация! Характерен пример за произволното тълкуване в безписмената археология е приравняването на открити средновековни обекти в България с шамански пособия от Сибир, при условие че дори централноазиатските народи, много по-близо до първородината на шаманството, не носят в историята си запазени останки от някакъв "шаманизъм"! Затова без помощта на писмен документ предметната находка се тълкува единствено според прочетената обща литература, въображението и находчивостта на археолога, дори и ако има формалнотипологично сходство с други находки. Това натъкмяване

обаче не е истинска история, а художествена измислица, която Тойнби в своето известно съчинение "A study of History" нарича fiction.

Правомерността при съпоставките и произтичащите от тях сравнителни изследвания е най-важното изискване към същинската историческа разработка. Не могат да бъдат сравнявани извадки от контекста с цялостния ръкопис, нито да се забравя за духа на общия разказ при частичния анализ на данните. Пълното съчинение отправя свое неповторимо послание, което винаги е в съзвучие с разглежданата от историка отделна документална част – абзац или глава от книга. Пренареждането на отделни части от текста и изкуственото придаване на по-голямо значение на едни части от други създава предпоставки за изопачаване на смисъла, а изопачаването на смисъла е винаги основата на манипулацията. Предпоставката за такава логика е презумпцията, че цялостното произведение се позовава на други съчинения или на съществуващата неписана традиция, която се знае, и не е нужно да бъде записана. Затова онова сведение, което остава скрито или неясно за днешния наблюдател, следва първо да бъде потърсено в допълнителната историческа литература, вместо да се бърза и да бъде отхвърляно. По същата логика данни от малко пространство или частичен период от време не могат да се пренасят за цялата епоха или изследвана област от историята. Не би било преувеличено, ако се каже, че българската история и популярната историческа представа страдат от проблема на лошо съставената изворова база и лоша интерпретация на текста. Проблемите се виждат най-ясно в неправомерната подредба на изворите за средновековието и в преувеличението за онази епоха между средновековието и модерността, която се нарича "Възраждане".

Обличайки се в зле скроени икономико-социални дрехи, днешният исторически метод допуска една характерна за икономиката грешка – да се пренасят свойства от детайла върху цялостния характер на обекта. Българското знание за старината не прави изключение и дори много по-силно от първообразеца си – атеистичната и постпротестантска историческа философия на Европа – задълбочава грешката на кабинетната история. Типичен пример представлява стъкмяването на философията на българската старина посредством анализа на откъснати парчета от разнородни и непълни документи през последните сто и петдесет години, механично прибавени към непълни и неясни данни от средновековието. Така подозрително лесно дори за дилетанти се стига до нелепи твърдения за българския национален характер и смисъла на нашата история.

Това явление го няма никъде – без да бъдат прочетени всички документи за миналото, заключенията върху част от фактите през последните 150 години се екстраполират върху всичките 1300 години българско битие! Такова несъответствие между историческо четиво и исторически извори не съществува в световната хуманитаристика. И съвсем правилно някои известни историци смятат, че проблемите на българското историческо съзнание не са породени от историческите факти, а от историографията за тези факти.

Разпространените днес определения за народопсихологията и заключенията върху съдбовността в българската история не излизат от обема на микроскопичен фактологически материал, разработван от спорни с обществената си полезност странни фигури. При това без историческо образование. Но няма да стигне мястото тук, за да бъдат изброени грубите грешки в концепцията за българската старина, които в настоящето се удесеторяват от прекалено икономическото, чисто спекулативно разсъждаване и сервилното залитане в наложените от политиците философски тези на историците...

Проблематиката на тълкуването на фактите или на сложносъставния исторически анализ, почиващ на икономически предпоставки, произтича от смесването на детайла с общото – една грешка, твърде характерна за икономическия начин на мислене. Повечето съвременни добри текстове, макар да засягат сериозни произведения и да се занимават с вселенски събития сами по себе си, носят недостатъците на икономизираната и кабинетна наука. По такъв начин философията на историческата книга днес губи значителна част от силата си, защото често пъги в нея предно място заема детайлът, на който се придават несвойствени качества. За съжаление отново българската историография може да послужи за пример. Използвайки порочния метод фактът от миналото да се разглежда сам по себе си, без да бъде сравняван с други факти от същия ред или да бъде разграден посредством измерението му в универсална религиозно-философска система, модерното повествуване в Българско губи нравственото си послание към читателя. По такъв начин историята се разлъчва от християнските богословски текстове и богослужбни книги. Тя престава да бъде вселенска притча и се превръща в провинциална сага за банални случки. И това заключение не се отнася само за българската история. Без да бъде намерено вселенското обяснение на която и да било история, работата на летописеца остава напразна независимо колко е способен самият той. Големите историци на Европа много добре знаят тази особеност на историческото познание

и нито един от тях не си позволява лукса да пренебрегва християнската концепция за старината, нито да пропуска текстовете на християнското вдъхновение.

Впрочем днес, в края на ХХ в., любителите на четивото са свидетели на неистова битка за запазване на християнската трактовка на миналото и на запазване на паметта за Словото. Усилията са страхотни и борбата между свещената и профанната история изпълва смисъла на съвременната ни историография. Онагледяващ пример е жаждата към знание за миналото и вниманието, което се отделя на историята в обществото. Дори половинчатостта, фрагментарността и отсъствието на дълбокомислена философия на историята в днешните книги за старината не обезценява връзките на историческия труд с богословската книга. Причината за вечно живата връзка, застрашена и малтретирана, в настоящето, но все се състои в историческия характер на християнската вяра. Текстът за християнското минало остава като единствен прозорец към Бога в условията на непрестанни преследвания на вярата по всякакви начини в интелектуалното пространство.

Обратната връзка – от историческо към религиозно познание – е също толкова интересна, колкото и правата зависимост – вяра – исторически текст. Окоето на историка и съответно на читателя, тръгнал от знанието за старината към вярата, се нарича “средновековна история”. Без да се прекалява в преценките, спокойно може да се твърди, че най-интересните исторически четива през ХХ в. неизменно разказват за епохата на средновековието. По правило рицарският роман допада най-много на непоковарения читател, отдалечен както от греховността, така и от атизма на модернизма. Любопитството към романа на средновековието може да се обясни се само с военното приключение и чувствената романтика в него. Онова, което прави рицаря рицар, не е турнирната схватка или любовната история, впечатляващи предимно слугинското и войнишкото съсловие от буржоазната епоха. Рицарят е класическият защитник на вярата от посегателства. Благородникът е мирянинът, който брани неспособната да упражнява физическо насилие християнска църква. Средновековието е епохата на силната и открита християнска вяра и, казано с естествения език на фактите, хората, интересувачи се от средновековна история, на дело се интересуват от посланията на Новия завет, макар да показват и разработват Библията с други изразни средства.

Без Новия завет не може да бъде разбрана духовността на средновековието. Защото силата, която движи средновековните събития и исторически начинания, е християнската проповед. Учениците и последователите на Христос фактически са главните герои на средновековната история. Не само защото първата идея за универсална история е прочутата “Църковна история” на Евсевий Кесарийски. Съзнанието за Христова служба води хората в делата и постъпките им през цялото средновековие, продължаващо за България до Балканската война, която е последната европейска война между кръста и полумесеца. Същинската памет на средните векове е насочена към запазване на спомена за делото на християнските светци и за достоверността на християнските светини. Затова историчният човек на средновековната епоха носи една характеристика – той е вярващ. По тази причина заниманията с фактите на миналото от I в. до XVIII в. за Европа и от IX до 20-те години на XX в. за България, не излизат от областта на демагогията или опитите за недостоверно пресъздаване на действителността, ако предварително не са съобразени с постулатите на християнството.

С дълбокото религиозно съзнание на българите именно следва да се обясни и големият им интерес към средновековната (християнската) история. Величието на делата и истината на вратата в средновековната българска народност правят разказите на летописеца важни и значими. През средните векове българите изживяват себе си като народ с мисия и желание за успех чрез християнската нравственост. Тогава те успяват във всички свои исторически начинания – приемат Христос в сърцата си, създават славянската азбука за славославене на Бога, получават императорско достойнство с титлата “цар, самодръжец всеъм блъгаромъ и гръкомъ”, очертават културните граници на Европа, като разпростират своето влияние над русите и степните народи, запазват чистата православна вяра и запазват достойнството си под турско робство. Успешната история на българите е християнската средновековна история. Провалената, катастрофирала и съсипана история е модерната история, където българите унищожиха достойнството и държавата си по научен път.

Осъзнавайки немощта на близкото атеистично минало, съвременните историци, предимно, ала не изключително третокласни, разчитат не на историята като притча, а на историята като зрелище. Най-новата българска история, такава, каквато достига до масовата представа, не е друго освен сценография на “екшън” или “уестърн”, в

краен случай на “крими” история. Като се започне от изтърканото и изопачавано по политическа необходимост Априлско въстание и се свърши с “дисидентските” амбиции на параноични хора, застрашени в живота си единствено от количеството изпит алкохол. Защото до болка е известен фактът, отново по стара българска традиция, че страдалецът за истината в България е християнски мъченик, а не интелектуалец-дисидент. Сравнението в историческите периоди на модерността и средновековието убедително позволява да се заключи, че българите имат в историческото си битие свещено средновековие и профанно Ново време. Това е нашият “край на историята”.

Опитите да бъде притиснато средновековието с научни акценти върху праисторията и историята на модерността по същината си не представляват нищо друго освен неистов стремеж към промяна на християнската нравственост на българите. Така много тихо, кротко и подло въображението и вдъхновението се заменят с удоволствието и количеството на полученото. Творчеството се заменя с поглъщането и подражанието на пошли образци, а критерият за добро и зло излиза от абсолютните стойности на божествените заповеди и се определя от мъглявото и неясно “научно-технически прогрес” или “модернизация”. Подмяната на стойностите в общественото съзнание проличава най-ясно от подмяната на символите в нашата история. Кръстът в българското историческо съзнание настойчиво и постъпателно се заменя от камата и пистолета, а Библията се разменя за “Устав на революционния комитет”. Така логично се стигна до символиката на бухалката и порнографското списание, характеризиращи нравствеността на “модерна” и “светска” България.

Първичността в смисъл на първобитност на историческото четиво днес проличава в избора на сюжет и темата на работа. Българската история от история на духа насилствено, посредством рафинираното насилие на стъкмената забрава и манипулацията се свежда до история на бита, защото писателите, четящи повече Маркс от Евангелието, са забравили, че като християни българите виждат историческата си задача в осъществяване на битието, а не на бита. Християнството е религията на битието, а не на бита, където задачата е опазването на духовния дом, а не на вилата и автомобила. Важното събитие от миналото чрез ловката цензура на изкривеното историческо образование се свежда до примитивна интрига, където стрелбата и хубавата жена трябва да заменят духовната борба между изкушението и страданието за истината, както и да опошлят желанието за духовна красота. Модерният исторически образ, посочен за

подражание в българската история, копнее за светска слава или пари, изоставяйки естествения за нашите деди детински копнеж на душата към нравствено съвършенство.

Приближавайки се плътно до работата на посредствения писател, историческият разказ загуби много от силата си през последните 70 години. Несправедливо би било, ако не отдадем заслуженото на комунистическото влияние, затормозило не само разработката на християнската концепция за историята, но и самото изповядване на християнската вяра. Но същевременно би било лъжа, ако видим днешните недостатъци на историческото четиво само като следствие от репресиите след 1944 г. Още след освобождението от турско робство българската историография допуска сериозни грешки, които комунистическата идеология само развива и затвърждава, но не създава изначално.

Оттук произлизат проблемите на историческото съзнание на българите през последните години на ХХ в. Профанизацията, провинциалното чувство и комплексът за малоценност са резултат от смяната на историческия хоризонт и преднамереното тълкуване на фактите. След 1878 г. българите видяха себе си като малък, провинциален балкански народ, който просто трябваше да се обедини подобно на редица други народи, чиято историческа задача бе далеч по-скромна от българската. И това е напълно естествено, когато за знаме на историческото познание се приемат антиципиранни тези, а неподправените исторически извори стоят неразгърнати или подредени по начин, който успешно обяснява небългарска история.

Самостоятелната авторова цензура в разбирането на историческия текст през модерността никак не бива да се подминава в характеристиките на българската историография. Относно цензурата спокойно може да се каже, че съществуват два вида – едната е определена от философията на учения (или от неговата ерудиция), а другата се налага от политическата конюнктурa. За жалост в България след Освобождението сред голяма част от историците се наблюдава безкомпромисно съчетаване на двата вида цензура, поради което официалната философия на историята е задължително социално-либерална по заключенията си независимо дали иде реч за марксизъм, или за националлиберални построения. Факт е, че модерността бе провалена в политически смисъл от либералните партии (Стамболовата и Радославовата) в България, довели националните катастрофи. Що се отнася до марксистките формации, там нещата се заключават в една кратка и обяснителна думичка – геноцид.

Социаллибералната цензура помрачи светлината на християнската българска история. Това фанатично придържане към двойната цензура превръща тезите на официалната история в нещо подобно на ирационална политическа доктрина от езически тип, защото голямата борба на либерализма е борбата срещу консервативна интерпретация на света. А консервативната интерпретация за Европа е християнската интерпретация. И тази максима важи с още по-голяма сила за България. По тази причина модерното историческо познание в нашата страна, бидейки либерално определено още в зачатъка си, почти непрекъснато е било обвързано с философията на атеизма или научното езичество на овладяната природна стихия. Именно от Симеон Радев и Захари Стоянов остава първообразът в историографията, която е писана от и за да служи на политико-партийната върхушка, ангажирана с национал-атеистична идеология на масонството и отлъчена от християнството поради излизането от делата по Евангелието.

Освен краткото и повърхностно тълкуване на историческото четиво, веднага след 1878 г. в България някак си много бързо, лесно и опасно историографията приема безпринципно в заключенията си сумата от вече направени в Европа научни разследвания по ръкописите. Различните методи водят до различни изводи в литературата, а механичното съчетаване на изводите в обобщенията на историческия текст означава алогично свързване на противоположни идеи за историята. Безпорядъкът в българската хуманитаристика, и най-вече в историческата самоличност, проличава в текстовете на интелектуалците през 20–30-те години на ХХ в. Объркването в разночетенията и тълкуванията на изворите произлиза именно от прибързаното използване в един смислов ред на логическите заключения от два и повече вътрешно противоречиви метода. Факт е, че почти всички по-представителни български историко-философски трудове извън постановките на марксизма страдат от опити за еkleктика или лош синтез, което води до неразбория или, казано по друг начин, до липса на школа в науката. Или пък до безкритичното приемане на католически и протестантски идеи за историята, които не са способни да обяснят православната и политически самостоятелна българска история. Това е същинската причина за липсата на самостоятелен, неподправен философски поглед към българското минало. Всъщност българите имат само трима сериозни философи на историята – Петър Мутафчиев, Стефан Попов и Иван Дуйчев. Ако първите двама представляват немската –

съответно протестантско-атеистична и модерна католическа трактовка на историята, Дуйчев беше единственият съвременен представител на манастирската летописна школа. И това нещо личи в известната му книга, заслужено обявена от познавачите за българския исторически шедьовър на XX в. – “Рилският светец”. Но комунизмът без съмнение попречи на големия наш учен да напише монографична книга за православната християнска философия на българската старина.

Затова единната, вътрешно непротиворечива концепция за българската старина остава огромно свободно поле за работа в бъдеще. Не е лъжа, нито пресилване, ако кажем, че българската история още не е написана, а Възраждането още не се е състояло. Пространството за разработка на конструктивно съставената концепция в бъдеще означава историческият прочит да повлече след себе си достоверни тълкувания на вече известни извори, разкриващи лавинообразно широки хоризонти на познание в наблюдаваното време и място.

Посланието на живото познание за старината към идните поколения днес е по-силно като изискване към историка от съставянето на кабинетна, затворено-лекционна наука, често пъти разиграваща на томбола фактите с цел извличане на материални и политически придобивки от тяхната загадъчност. Налаганото в науката с административна сила виждане за историята като икономическа операция, а не като битие на духа е основна причина обществените страдания на българите да се увеличават лавинообразно с всяка измината част от линейното крайно време. Но това не може да пребивава вечно. Съвременното пребиваване в нещастieto на безнравствеността наместо пълноценния живот в щастието на чистата нравственост се дължи на властта на модерната езическо-атеистична олигархия, окупира в популярното пространство себепознанието на историята. Атеистично-окултният подход, завещан от кръга на покойната Людмила Живкова, обаче не е в състояние да замести християнското проникновение в летописния изказ, защото не е в състояние да наложи аскеза на плътските си щения, обезобразили истинския живот не само на българите, но и на цялото човечество. Всъщност днес българите като народ имат нужда точно от такава аскетична хуманитарна нагласа, ако желаят да продължават да бъдат първостепенен обект в историята, видяна като съкровено познание за духа и спомен за съвършенство в миналото.

II. История и митология

Европейското разбиране за историята се различава от нейното възприемане в други културно-географски области на земното кълбо. Тези различия се дължат, на първо място, на господстващата християнска вяра на Стария континент и, на второ място, на характеристиките на гръко-римската концепция за интелектуално съчинение върху старината, проникнали чрез идеята за университета. Освен знанието, което носят със себе си, особеностите на християнската вяра развиват значително историческата представа и повлияват силно върху писането на хроники и летописи.

Знанието за отминали епохи не носи, както наивно мислят някои, безопасността на оценката от разстояние. Историята не е само механична и удобна памет в помощ на управляващите, нито пък пантеон на митологизирани образи. Миналото държи будно човешкото съзнание за изпитанията, с които определен народ или личност са започнали битието си, и при всички случаи знанието за старината подготвя моралната сила, стаена в недрата на общността, за да бъдат посрещнати идеите мигове на народно напрежение.

Затова нравствеността и духовното съвършенство в историята определят важността на фактите в нея. Възхищението от достойна постъпка в изживяното минало има по-силно въздействие върху днешните технизирани хора в делата им, колкото и атеистичната наука да прави опити да замести действителната историческа фигура със спортния герой или музикалната група. Примерът, поуката и проумяването на нещата от отминалия живот правят от историята “учителка на живота”, както образно са го казали старите римляни.

Библейските книги, известни добре на познавачите на историята и философията на средновековието, оказват влияние върху редица автори на хроники и официални истории от средните векове, та дори и през т. нар. ново време. Именно християнската културна мисъл създава представата за линейна времева историческа ос, по която човешката цивилизация се развива и търпи промени. Обикновено св. Августин от Хипон се приема за първия християнски мислител, който разработва тази идея в прочутото си съчинение “De civitate Dei”.

Християнството е историческа вяра. И в това може да се убеди всеки човек, разгърнал Библията. Дори неспециалистът по история ще забележи огромната промяна в живота на цивилизациите, която настъпва заедно с идването на Исус Христос на земята. Тази промяна се онагледява съвсем ясно посредством два факта – превръщането на Библията в универсална, настолна книга на

европейската цивилизация и в новото очакване на Второто пришествие, като времето, заключено между раждането на Спасителя и Страшния съд, се превръща във време на осъзната историчност сред християните.

Освен върху историко-философската нагласа за разбирането на старината, Светото писание оказва и тематично въздействие. Описаните случки в Библията, имената на хората и градовете, споменатите животни, треви и растения притежават успоредици в редица исторически текстове от християнската епоха. Заемките от казаното в Стария и Новия завет пряко или чрез преразказ изпълват страниците на християнски написаната история. Тази история е поучителна и нравоучителна, където нейният обект винаги има средищно, а не периферно място. И това е така, защото религиозният подход към историята никога не дели историческото пространство и историческите персонажи на централни и периферни, освен ако не изповядват вяра, различна от християнството.

Друг изключително важен принцип, залегнал в основата на хронологизирането на историческото повествование, останал завинаги като образец в летописната книжнина, е начинът за броење на историческите периоди по родовете, колената и оставеното потомство от боголюбивото, т. е. истински историчното семейство. Родословието добива неповторимия си смисъл за философията на старината благодарение на Светото Писание. Семейството в историята не се възприема като механична част, "клетка" от обществото, а като изпълнение на Божията промисъл. Пребиваването в семейните отношения е на дело участие във вселенски закон. Отношенията в големия род на всички социални и битови нива представляват по характера си вселенски събития поради Божията благословия в тях.

Освен в семейството, тази законна институция още от Стария Завет, християнството вижда историчността най-вече в съпричастността към голямата верска общност – църквата. Участието в църквата определя истинския исторически успех и истинската историческа задача на личността, защото църквата не е просто "институция", а Богочовешки организъм. По този начин само нейните членове могат да претендират за участие във вселенско събитие и да вършат деяния в пълния евангелски смисъл на думата. Връзката с вечно живия и личностен Бог осигурява присъствието във вечното битие независимо от големината на делото и неговата известност. Преценявайки и размишлявайки върху казаното от Христос в

Евангелията и по историята на църквата след Възнесението, обективният историк ще се съгласи, че голяма част от вселенската история остава ненаписана. Това е така, защото заръката на Спасителя да се вършат добри дела в тайно, присъщото на християнството смирение, и непрекъснато унищожаваната памет на християнските сподвижници не позволява на историка да обхване всичко наистина универсално.

Историческите трудове в престижната си част съставляват добрата манастирска библиотека, която пази грижливо документите на времето. Преписите на дебелите книги от предхристиянската епоха се извършват от образования слой монаси още през средновековието. Благодарение на тяхната грамотност се осъществява приемствеността между добрата философия на античността и вдъхновената проповед на християнството през средновековието, разбирано в по-общ план. От друга страна, осъществената връзка между местната, регионална история, изразена в преданията на новодошлите европейски народи, и вселенската история, представена от историята на библейските поля, позволява да се създадат исторически критерии, в които категориите време и пространство се напълват с непознато дотогава съдържание. Независимо дали иде реч за латински или византийски хроники, подходът към историята като "historia universalis" често пъти е един и същ, макар византийските и латинските хроники да се намират в непрекъснато разминаване поради различната политическа интерпретация на историята. Факт е обаче, че структурата на хронологията, тази основна ос, без която историческата датировка пропада, е делът на монасите. На Запад хронологията на света е съставена от бенедиктинските монаси, докато във Византия особена популярност добива хронологията на Теофан Изповедник, който за наше щастие пише и за ранната история на българската държавност. Наистина, парадоксално е как всички днес пишат и работят, без да си дават сметка, че структурата на европейската християнска история не излиза от манастирската представа за време и политически събития!

Наред с библейските книги историческото знание в християнска Европа е повлияно още в първите години на съставяне на хроники от старогръцките и латинските ръкописи. Трудовете на Херодот, Тукидид, Полибий или Тацит обаче не са универсални както християнските текстове. Това ги прави неприложими към универсалните събития на световната история, както и непроверими в схемата на тяхната конструкция, защото липсва единен общозначим авторитет, каквато

е Библията. Текстовете на старогръцките и латинските писатели извън откровената си езическа митология имат достойнството да правят политически тълкувания и да търсят предназначението и зависимостта на обществото от историята. Тяжно е например вярното наблюдение, че съществува зависимост между патетичната, монументалната и политическата (критическата) история, създадена по логиката на античното си рождение като епос или поема с цел патриотичното възпитание на подрастващите.

Гръкоримската представа за историческо съчинение, приемано като пропаганда на домашното политическо и културно устройство, бива заета без уговорки и поради полза за безчувствения политически рационализъм в т. нар. ново време. Макиавелизмът е невъзможен без античното значение на историята, а все по-силно затъващият в атеизма свят прекрасно приема митологическата версия на историята, оправдавайки с идеята за “многото истини” своята лъжа във вселенската история. Има и друго, чисто естетическо подражателство на майсторството на античните автори. Така, впечатлени по политическа необходимост или по творческо подражателство, хуманитаристите от Ренесанса и следващите времена извършват една груба грешка, която по-късно ще се удесеторява и ще доведе до изкривявания в историческото познание. Грешката се състои в приемането на частичните, ограничени по тематиката и образованието на авторите си антични летописи като равнопоставени на вселенската християнска история. Така се извършва една голяма, тежка и вече превърнала се в ежедневие за историците логическа грешка – свойствата на детайла да се прехвърлят върху цялото, а наблюдението да се мисли като равностойно на прозрението и божието откровение. Оттук се стига и до смесването в историческите термини и понятия, което пък води до неправомерни определения и заключения в историята, което от своя страна по силата на юридическото тълкувание на правомерността води до несправедливостта в историята и историческия текст, който я създава.

По тази причина един от главните проблеми на античната (нехристиянска) история остава нейният компилативен характер. Античната книга (в която могат да се включват дори чисто географски данни за света и живота на хората в него) почти винаги представлява еkleктичен сборник от мнения, изказвания на авторитети и лични наблюдения. Разминаванията във фактите на изворите и фактите, отговарящи на философията на древния разказвач, понякога притесняват със своя размер. За да се избегне застрашителното

объркване от тази мешавица на митология и истински събития, старите гърци и римляни съставят митологични справочници. Така лека полека се достига и до идеята за създаване на исторически справочник, който да съдържа фактите и имената от нееднородната по дух и осъществяване световна история, възприемана като обемна сума от интересните случки, а не като проникновение в достопаветни факти, породени от силата на духа.

Особено нужно за верността на тълкуванието в историята е умението да се разпознава разликата между мита и действителното събитие. Митът и свързаното с него мислене е характерен за езическото, дохристиянско съзнание, а в модерната епоха сме свидетели на езически ренесанс във всички сфери на науката. При неразличаване на едното от другото има опасност както да се припишат исторически характеристики на мита, така и да бъдат приписани митологически характеристики на историята.

За разлика от библейския сюжет обаче езическите епоси, независимо в кое време се намират – в старинното или модерното – остават винаги без времева и пространствена конкретност. Митическият (националният) герой от езическите предания обикновено е събирателен образ на редица поколения. Той не се съобразява с времевата и пространствената достоверност. Едно негово дело, колкото и кратко и на ограничено място да се е случило, бива възпявано, като че ли е било дълги години, и сякаш е по-значимо от редица случки и събития, в действителност много по-съдбоносни за човечеството от краткия героизъм в делата на митологическия юнак. Често пъти той живее в измислени светове или едновременно успява да свърши няколко работи на различни места. На митологическия юнак са му придадени и принадлежни сумарни за човешкия род качества, което предоставя неограничени възможности на неговия нематериален образ. Но митологията не може да замести историята, още повече когато иде реч за религиозни лица и събития, раздвижили духовете на епохите и оставили след себе си редица свидетелства.

В митологизирането и съответните театрални постановки на поетичния мит важната цел е да бъде накаран зрителят или слушателят на преживее онова настроение, към което го тласка авторовото майсторство. В историческия текст важно е читателят да бъде убеден в истинността на разказа посредством правдиво изложение на фактите такива, каквито са. Затова Аристотел казва, че история е онова, което

е било, докато поезия, т. е. основният митологически жанр, е онова, което би трябвало да бъде.

И напълно прави са онези писатели, които твърдят, че отказът на модерната историография да следва живото слово на християнския летописец означава отказ от приемането и разпространяването на хуманни ценности. И този отказ, на практика от цивилизацията и от развитие на човешката духовност, се доказва от желанието на модерната историография да затвори знанието за миналото в терминологичните окови на точните науки. Така естествено се застрашава основното послание на историята, като се има предвид значението ѝ на опорен аргумент в хуманитаристиката. Модерността заплашва историята не само със средствата на техническата историческа картина като театър, телевизия, кино, компютър и др. Застрашава я с размитото тълкуване на историческото събитие, представяно като мит или като художествена абстракция на индивидуалното съзнание. По този начин се опорочава собствено не историческият факт, който се е случил независимо от нашето знание за него. Така се подменя усещането на действителност, като на негово място посредством техническите средства за илюзии в съзнанието на хората се насажда една виртуална реалност. И логично се стига до безпомощността на историческото четиво, което вече престава да бъде знание за състоялото се, а се превръща в арена на конюнктурни тълкувания, всички еднакво недоказуеми и еднакво нужни едно на друго в стремежа си да подменят истинската случка. И историята става зависима повече от езическата митология и философия, отколкото от християнството.

ЛИТЕРАТУРА

1. Библия. Издание на Св. Синод. С., 1991.
2. Аристотел. За поетическото изкуство. С., 1993.
3. Льо Гоф. Интелектуалците през Средновековието. С., 1992.
4. Маджуров, Н. Светите три светители и античната култура. – Богословска мисъл, 1996, кн. 1, с. 14–15.
5. Аверинцев, С. Гръцката литература и близкотоизточната книжнина. – В: Сб. Традиция. Литература. Действителност. Проблеми на старогръцката литература в световното литературознание. С., 1984, с. 43–83.
6. Аполодор. Митологическа библиотека. С., 1994.